

др Јовица М. Микић¹
ОШ „Владислав Рибникар“, Београд

Оригинални
научни рад

Разумевање налоја у уџбеницима за сѝране језике

Резиме: У насѝави сѝраних језика разумевање уџбеничких налоја захѝева ѝоседну ѝажњу јер се ѝроблем може јавиѝи не само у ѝумачењу имѝлицѝиѝних ѝорука већ и ѝри схваѝању екѝлициѝно наведених исказа. У емѝиријском исѝраживању, меѝодом ѝесѝирања, исѝиѝано је у којој мери ученици разумеју налоје у основношколским уџбеницима за ѝеѝ сѝраних језика: енѝлески, француски, иѝталијански, немачки и шѝански. Резулѝаѝи ѝоказују да је, осим у насѝави енѝлескоѝ језика као ѝрвоѝ сѝраноѝ, схваѝање налоја незадовољавајуће, а да се ѝешкоће у разумевању јављају збоѝ неѝимереносѝи налоја језичким комѝеѝенцијама ученика и збоѝ неѝажљивоѝ чиѝања и ѝумачења. У раду су наведени моѝући разлози слабоѝ разумевања, на основу којих су даѝе оѝиѝе смернице за ѝреѝман налоја ѝри изради или адаѝѝацији уџбеничких комѝлеѝа, као и ѝоком ѝроцеса насѝаве и учења.

Кључне речи: учење, насѝава сѝраних језика, уџбеник, налози, разумевање налоја.

Увод

Налози су искази којима се ученицима саопштава какве операције треба да обаве или које циљеве треба да постигну и тиме битно утичу на ток и резултате учења (Raynal et Rieunier, 1997: 90). Као што јасна упутства могу у знатној мери да допринесу успешној изради задатака, тако и неразумљиви искази могу да отежају или осујете ѝихово обављање. Стога је формулисање налога важан аспект наставног процеса, а у изради уџбеника чини суштину дидактизације уврштених садржаја. Са становишта ученика, читање уџбе-

ничких налога је сложена операција, јер захтева да се схвате експлицитно наведени подаци и да се протумаче имплицирани елементи како би се створила представа о очекиваној делатности.

Уџбеничке налоге начелно треба уобличавати тако да не збуњују ученике и да ѝихово разумевање не отежава израду вежбе (Gerardet et Roegiers, 2003: 274). Међутим, док у уџбеницима писаним на матерњем језику тешкоће изазива тумачење нејасних налога, у уџбеницима за стране језике проблем се може јавити и у схватању једноставних и исправно уобличених исказа. То ствара потребу да се разумевање налога континуирано проверава и потпомаже како би

¹ jovicamikic92@gmail.com

се избегло насумично решавање задатака. Разумевање налога тиче се, дакле, економичности наставног процеса и његове контроле од стране наставника; с друге стране, непосредно је повезано са осамостаљивањем ученика и развојем способности учења. Упркос неспорном значају, у настави и учењу страних језика разумевање налога је неиспитана област, у којој су претпоставке распрострањеније од поузданих података.

Функција и структура уџбеничких налога

Значај налога објашњава се функцијом уџбеника као жанра књиге: уџбеник треба да изграђује и одржава ученикове компетенције, а то се остварује, пре свега, налозима, односно задацима, вежбањима, акцијама и истраживањима (Plut, 2007: 15). Постојање налога представља један од општих стандарда квалитета уџбеника, што значи да, осим излагања садржаја, морају да постоје питања, налози и задаци чија је основна функција да подстакну процес учења (Ivić i sar., 2008: 108).

Да бисмо отклонили термилошке недумице и одредили предмет истраживања, налоге у уџбенику за страни језик размотрићемо у склопу наставне активности. За ту компоненту користе се различити називи (вежбање, активност, задатак), али је битно то што она има одређени циљ и задатак и што је усмерена на формирање знања, умења и навика (Raičević, 2011: 115). Таквим одређењем обухвата се широк опсег сврсисходних поступака, а истовремено се искључују радње чија непосредна намена није учење језика (Littlejohn, 1998: 198–199). Мада наставне активности могу да поприме различите форме, у њиховој структури уочавају се устаљени делови: а) *налоџ* је исказ којим се ученици директно или индиректно подстичу на конкретну операцију у учењу страног језика; б) у *моделу* или *примеру* извршена је операција коју ученици накнадно обављају самостално; в) *пред-*

ложак је звучни, писани или илустративни елемент у вези са којим се даје налог, али на којем се не интервенише; г) *кориус* је компонента на којој се обавља операција из налога (Bim, 1981: 15–16; Končarević, 2002: 99; Cordier-Gauthier, 1999: 314; Mikić, 2014: 57). Из наведеног произлази да је налог суштински важна компонента наставне активности, али да га не треба анализирати у истој равни са задацима, вежбањима или питањима.

У формулацији налога постоји низ карактеристика лексичке, синтаксичке и стилске природе, условљених посебном улогом у реализацији наставе страног језика (Vučo, 2003: 106; Mikić, 2014: 57–58). Очекиване операције исказују глаголи, устаљено написани у заповедном начину. Употреба одређеног лица императива указује на степен формалности у обраћању ученицима: 2. лице множине има званични карактер, али није увек извесно да ли се аутор обраћа појединцима у формалном регистру, да ли упућује налог свим ученицима истовремено или предвиђа израду вежбе по паровима или групама; 2. лице јединине може да буде подстицајно због утиска да је налог упућен појединцу; још непосреднији контакт са ученицима може се остварити употребом 1. лица множине, заступљеним углавном у уопштеним налозима. Глагол се понекад даје у инфинитиву, али његово коришћење није распрострањено у уџбеницима за све језике и за све нивое учења.

Уз глаголе се прилажу додатне одредбе, у многим случајевима неопходне за разумевање налога. У њима се може навести коришћење предложак, увежбавани језички садржај, комуникативна ситуација, социјални облик рада. Подстицај на активност у виду питања наизглед није налог у правом смислу, али ученици на основу контекста могу да схвате имплицитну инструкцију: *Одговорите на питања*. Питања у налогу треба разликовати од питања у корпусу вежбања, али се та разлика не може увек поуздано утврдити (Cordier-Gauthier, 1999: 319). У уџ-

беницима се јављају и сложени налози: више одредби уз један глагол, више глагола који упућују на различите активности, комбинација реченичних модалитета. У појединим активностима формални налог није исказан, али на очекивану операцију може да укаже назив рубрике или језичког елемента, уводна реченица, пиктограм, приложени модел или корпус вежбања.

С обзиром на значај и сложеност налога, посебну пажњу захтева питање њиховог правилног разумевања. Декодирање је операција која се обавља на три нивоа: схватање денотативног значења поруке, разумевање циља и процена поступака неопходних за обављање задатка (Beaucourt, према: Cui et Grusa, 2003: 131–132). Погрешно схватање најчешће је узроковано нејасном формулацијом, али разлог може да буде и непознавање графичких кодова или непажљиво читање (Verdelhan-Bourgade, 2002: 47; Meigieu, 1987: 90–91). Такође, сматра се да наставник страног језика има посредничку улогу између аутора уџбеника као даваоца налога и ученика као реализатора активности (Blin, 2009). Наведена ауторка је етнографским истраживањем утврдила да наставник олакшава разумевање цитирањем или парафразирањем налога, при чему од ученика захтева да схватање потврде превођењем на матерњи језик.

На основу прегледа литературе могу се издвојити три важна аспекта: налози су битан елемент уџбеника, јер се њима непосредно подстиче процес учења; уџбенички налози попримају веома разноврсне форме, али се у њима могу издвојити устаљене структурно-функционалне компоненте; у настави страних језика разумевању налога треба посветити посебну пажњу јер тешкоће не настају само приликом тумачења имплицитних порука већ и при схватању денотативног значења.

Методологија истраживања

Наведене поставке представљају полазиште за истраживање о разумевању уџбеничких налога у основношколској настави страних језика у Србији. Истраживање је усмерено на уџбенике за седми разред јер су у њима, у односу на претходне разреде, заступљени разноврснији и сложенији налози. Такође, намера је да се испита разумевање налога на средњем нивоу учења у уџбеничким серијама коришћеним у претходним разредама. Истраживањем је обухваћена настава пет језика: енглеског језика као првог страног и француског, италијанског, немачког и шпанског језика као другог страног. Руски језик није укључен јер су налози у уџбенику дати и на матерњем језику ученика. Основни циљ истраживања је да се утврди у којој мери ученици разумеју налоге на страном језику, у оквиру чега се испитују: а) општи ниво разумевања налога; б) разлике у схватању појединачних налога и в) разумевање издвојених компоненти налога.

При формулисању претпоставке о општем разумевању налога узете су у обзир две противречне чињенице: ученици дуже време срећу сличне налоге које треба да разумеју без тешкоћа; проблеми се, ипак, могу јавити због неусаглашености налога са компетенцијама ученика или зато што их ученици не тумаче пажљиво. Очекујемо, дакле, да ће резултати показати неуједначен ниво разумевања, с тим што ће оно бити боље у настави енглеског, и то због дужине учења и изложености језику ван учионице. Што се тиче појединачних налога, претпоставка је да ће ученици најлакше разумети једноставне и кратке налоге, а да ће се тешкоће јављати код дужих и сложених исказа. У вези са структурним елементима, претпоставља се да ће ученици без тешкоћа разумети устаљене изразе, док ће проблеме изазивати ређе коришћена лексика и метајезички термини.

Испитивање је обављено током маја и јуна 2013. године на узорку састављеном од сто три-

десет једног ученика из девет одељења, у пет основних школа. Услед различитог обима одељења, као и због осипања узорка, број ученика по појединачним језицима је неуједначен: енглески – двадесет два, француски – тринаест, италијански – двадесет девет, немачки – двадесет, шпански – четрдесет седам. Подаци су прикупљени техником тестирања, а тестови су сачињени од налога из наставне целине чија је обрада у току. Резултат таквог опредељења је неуједначеност налога у уџбеницима за појединачне језике; с друге стране, испитивање је обављено у околностима које су блиске искуству ученика. Задатак ученика био је да током једног школског часа преведу налоге на матерњи језик, с тим што су поједини ученици консултовали уџбеник према тренутном нахођењу. Тестирање су реализовали предметни наставник и/или аутор истраживања, а преводе су анализирали наставници који не предају у истој школи.

Анализа података извршена је, у оквиру сваког језика, комбинацијом квантитативних и квалитативних поступака. Најпре су размотрене опште одлике налога: број налога, заступљеност глагола и присуство осталих елемената. Статистичком обрадом обрачунати су учесталост тачних превода, средња вредност, опсег и стандардно одступање, и то са намером да се утврде општи ниво разумевања и разлике међу ученицима. За сваки налог израчунати су број и проценат тачних превода како би се установило који су налози били лакши, односно тежи за разумевање. Осим потпуно схваћених налога, узети су у обзир и преводи који указују на делимично разумевање. Анализом садржаја размотрено је разумевање појединачних термина: глагола, елемената који означавају садржаје, корпус или предложак, као и израза за контекстуализацију вежбања. У квалитативној анализи издвојени су типични или учестали преводи како би се уочила примена одређених стратегија при тумачењу значења.

Резултати истраживања

Енглески језик

Тест је састављен од двадесет налога из наставне целине бр. 6 (*Unit 6*) у радној свесци. Сви налози садрже глаголе у императиву, којима се захтевају језичке активности у писаној форми, уопштене активности на предлошку, менталне и уочљиве операције или употреба језичких елемената. У пет налога дају се по два захтева, а у осталих петнаест по један захтев. Глагол *complete* употребљен је осам пута, глагол *circle* четири пута, глаголи *write*, *read* и *use* по два пута, док је преосталих седам глагола наведено по једанпут. У већини налога помиње се језички садржај, при чему се користе и лингвистички термини. Често се наводе корпус вежбања или предложак, а у два налога питањем се уводи тема или замишљена комуникативна ситуација.

Табела 1. Енглески језик – оштрије разумевање налога.

Број схваћених налога	Потпуно схваћени		И делимично схваћени	
	f	%	f	%
19–20	2	9,1	8	36,4
16–18	8	36,4	5	22,7
13–15	3	13,6	2	9,1
10–12	3	13,6	4	18,2
7–9	3	13,6	0	0
4–6	2	9,1	2	9,1
1–3	1	4,5	1	4,5

Просечна вредност потпуно схваћених налога је 13,1, опсег се креће од један до двадесет, уз стандардну девијацију од 5,4. Више од 70% ученика разумело је десет и више налога, а мање од 15% схватило је до шест налога. Уколико се узму у обзир и делимично схваћени налози, просечна вредност расте на 14,9 налога, док се опсег и стандардна девијација незнатно смањују. Десет и више налога разумело скоро 90% ученика, а број ученика који је разумео до шест налога остао је исти. Ниво разумевања у целини је висок, што

потврђује и чињеница да је већина ученика превела налоге за мање од тридесет минута. Мере варијабилности указују на хетерогеност испитаника, чему треба додати и разлике између два одељења: просечан број потпуно или делимично схваћених налога је седамнаест наспрам 13,4.

Ниједан налог нису разумели сви ученици, али је преко 90% разумело налоге бр. 2, 8, 9, 15, 16 и 17. Међу њима, четири налога садрже учестали глагол (*complete*), један налог има „класичну“ форму (*огїовори на ѱиїања*), а сви садрже термине са сличним обликом и значењем у матерњем језику ученика. За једноставне налоге бр. 9 и 15 постоје само потпуно тачни преводи. Делимично тачни преводи постоје за остала четири налога, у којима се јављају питања и метајезички термини. Далеко најслабије су схваће-

ни налози бр. 20 и бр. 4, у којима се јављају метајезички термини.

Разумевање ѱојединачних комїоненїи

Глаголи. Међу преводима који одражавају разумевање, осим прецизних значења (*огїовори* за *answer*), јављају се и оквирно тачна значења (*шїїриклирај* за *circle*) и перифрастичне конструкције (*наїиши ѱравилно* за *correct*). Уколико не разумеју значење, ученици често наводе глаголе који исказују уопштenu радњу (*уради, сасїави, реши*) или писање (*наїиши, уїиши*); понекад се наводе и погрешне специфичне операције (*изабери* за *join*). За глагол *underline* наведени су семантички блиски изрази (*исїод линије*), што значи да су ученици препознали елементе, али не и право значење сложенице. У два случаја наведени су глаголи у изворном облику

Табела 2. Енїлески језик – разумевање ѱојединачних налоја.

Налози	Потпуно схваћени		И делимично схваћени	
	f	%	f	%
1. Complete the dialogues with the phrasal verbs in the box.	18	81,8	19	86,4
2. Complete the text with the words in the box. Some are used more than once.	17	77,3	21	95,5
3. Circle the correct forms of the verbs.	17	77,3	17	77,3
4. Write first conditional sentences.	10	45,6	11	50
5. Put the verbs in brackets into the present simple or future with will.	14	63,6	17	77,3
6. Join the two sentences. Use the time clause in brackets.	7	31,8	13	59,1
7. Read the text in exercise 3 again. Circle the correct endings of the sentences.	16	72,7	17	77,3
8. Complete the dialogues with the correct forms of the verbs in the box.	16	72,7	20	90,1
9. Complete the sentences with your own ideas.	20	90,1	20	90,1
10. In the sentences, circle the first sound and underline the second one.	12	54,5	14	63,6
11. Make nouns from these verbs.	12	54,5	13	59,1
12. Complete the sentences with the nouns in exercise 1.	11	50	14	63,6
13. Read the text again and circle the correct answers based on the text.	16	72,7	17	77,3
14. Complete the letter with the phrases in the box.	14	63,6	15	68,2
15. Answer the questions.	21	95,5	21	95,5
16. What does Gordon's mum do? Tick the correct answers.	16	72,7	20	90,1
17. What advice would you give Gordon? Complete the reply with your own ideas.	19	86,4	21	95,5
18. Correct the expressions.	15	68,2	17	77,3
19. Complete the dialogue with expressions from exercise 2.	15	68,2	17	77,3
20. Write sentences expressing purpose. Use the cues and the verbs in the box.	2	9,1	3	13,6

(*circle, put*), што највероватније одражава неразумевање. Неколико пута употребљени су погрешни глаголски облици (*довршииши, користићећи*), за које претпостављамо да су резултат непажљивог читања или тумачења.

Метајезички термини. На разумевање указују прецизни и прихватљиви преводи (*изрази за expressions, намерне реченице за sentences expressing purpose*). Погрешна значења су разноврснија него тачна, а највише грешака јавља се код превођења синтаксичких термина. Неразумевање се надомештава навођењем израза са уопштеним значењем (*речи*), изостављањем једног елемента синтагме (*глаголи за frasal verbs*), навођењем друкчијег специфичног израза (*временски њредлој за time clause*), навођењем општег значења уместо граматичког (*њрви услов за first conditional sentences*), преписивањем изворног облика (*present simple*). Правилан превод граматичког термина не доказује увек прецизно разумевање, нарочито када је реч о елементу који се уводи у текућој наставној целини или о изразу који има сличан облик у матерњем језику ученика (*њрва кондиционална реченица за first conditional sentences*).

Предложак и корпус вежбања. Правилни преводи указују на прецизно разумевање, с тим што већина термина има сличан облик у матерњем језику ученика или се често користи у настави (*answers, dialogue, text*). Услед нераумевања јављају се следећа одступања: навођење уопштеног израза (*речи, реченица*), погрешно превођење једног елемента синтагме (*њрешке у реченици за ending of the sentences*), навођење погрешног специфичног израза (*њримеј за letter*). У преводу речи *letter* (*касније* уместо *њисмо*), грешка се највероватније јавља због интерференције са речју сличног облика (*later*), што може да указује и на непажљиво читање.

Питања за контекстуализацију вежбања. За оба питања (*What advice would you give Gordon?* и *What does Gordon's mum do?*) постоје

преводи који указују на мање или више прецизно разумевање (*Који савеиј би ти дала/мојла да даи Гордону?, Шија ради/чиме се дави Гордонова мама?*). Погрешни преводи за прво питање указују на неразумевање именице *advice* (*Шија би ти дао Гордону?*), док се за друго питање наводи погрешно глаголско време (*Шија је радила Гордонова мама?*).

Француски језик

Тест је сачињен од шеснаест налога из наставне целине бр. 4 (*Dossier 4*) у радној свесци. Петнаест налога садржи глаголе у 2. лицу јединине императива, у којима се наводе рецептивне и продуктивне језичке активности, уочљиве и менталне операције. У пет налога од ученика се захтевају по две или три радње, а у осталим налозима по једна радња. Глагол *complète* употребљен је шест пута, глаголи *réponds, retrouve* и *écris* по два пута, док је осталих седам глагола заступљено по једанпут. У неколико налога помињу се језички елементи, при чему се користе и лингвистички термини. У налозима се ретко помиње корпус вежбања или предложак. У два налога вежбање се контекстуализује навођењем теме или питањем.

Табела 3. Француски језик – оишије разумевање налоја.

Број схваћених налога	Потпуно схваћени		И делимично схваћени	
	f	%	f	%
13–16	0	0	2	15,4
10–12	0	0	2	15,4
7–9	2	15,4	3	23,1
4–6	4	30,8	3	23,1
1–3	7	53,8	3	23,1

Просечна вредност потпуно схваћених налога износи 4,2, опсег је четрнаест, а стандардна девијација 3,6. Ниједан ученик није потпуно правилно разумео више од девет налога, нешто мање од 50% схватило је између четири и девет налога, а више од 50% разумело је до три нало-

га. Уколико се узму у обзир и делимично схваћени налози, просечна вредност расте за више од три поена (7,5 налога), а повећавају се и опсег (шеснаест) и стандардна девијација (4,5). Десет и више налога разумело је преко 30% ученика, број ученика који су схватили између четири и девет налога остао је исти, док се број ученика са три и мање схваћених налога двоструко умањило. Резултати теста начелно су слаби, поготову када се посматрају потпуно схваћени налози. Мере варијабилности показују хетерогеност испитаника, а поређење указује и на разлику између два одељења (просек потпуно или делимично схваћених налога је 9,3 спрам 5,9).

Сви ученици потпуно правилно су разумели налог бр. 4, који има „класичну“ форму (*одговори на њиховања*). Више од 50% ученика потпуно или делимично тачно је разумело четири налога. Најбоље су схваћени налози бр. 1 и 15, који садрже глаголе устаљене у настави страних је-

зика. По нивоу разумевања следе налози бр. 5 и 6: у првом случају налог садржи две речи истог корена које се уобичајено користе у настави, а у другом случају наведени су термини са сличним обликом у српском језику. Највише тешкоћа за давали су налози бр. 7, 8 и 9, а затим бр. 2 и 16: сваки од њих садржи ређе коришћену лексику, а налог бр. 16 је уједно и најдужи. Ниједан ученик није потпуно правилно разумео налог бр. 13, који садржи израз за контекстуализацију вежбе.

Разумевање њојединачних комѝоненѝи

Глаголи. Преводи који потврђују разумевање постоје и за често и за ретко коришћене глаголе (*ѝојуни* за *complète*, *gogaj* за *ajoute*). Два случаја захтевају додатни коментар: а) *реѝи заѝѝо* за *justifie* не представља правилан превод, али не искључује могућност да ученик разуме очекивану операцију; б) *посуђеница комѝирај* јесте тачан превод за *compare*, али није из-

Табела 4. Француски језик – разумевање њојединачних налоја.

Налози	Потпуно схваћени		И делимично схваћени	
	f	%	f	%
1. Qui est qui ? a) Complète cet arbre généalogique. b) Maintenant, complète les phrases.	5	38,5	10	76,9
2. Remplace les mots ou expressions soulignés par des équivalents.	0	0	4	30,8
3. De quoi parle cette star du tennis ?	4	30,8	5	38,5
4. Réponds aux questions.	13	100	13	100
5. Réponds et justifie ta réponse.	5	38,5	8	61,5
6. Indique le verbe au présent (P) ou à l'imparfait (I).	4	30,8	8	61,5
7. Souligne la phrase que tu entends.	2	15,4	3	23,1
8. Écris les phrases suivantes au pluriel.	2	15,4	3	23,1
9. Retrouve les verbes être, finir, aller, voir et avoir conjugués à l'imparfait.	1	7,7	3	23,1
10. Retrouve les 20 verbes à l'imparfait cachés dans cette grille. Écris-les et ajoute le pronom.	1	7,7	6	46,2
11. Compare le temps passé avec le présent, puis complète les phrases.	4	30,8	5	38,5
12. Complète avec une expression de temps.	3	23,1	5	38,5
13. Souvenirs d'enfance. Complète avec un verbe à l'imparfait.	0	0	5	38,5
14. Raconte la vie de Kroupski avant et après sa rencontre avec Rodolphe.	2	15,4	5	38,5
15. Écoute et complète la chanson.	6	46,2	10	76,9
16. Souligne en rouge les mots qui contiennent le son [wa] et en bleu les mots qui contiennent le son [u]. Attention : certains mots ne contiennent ni l'un ni l'autre.	3	23,1	4	30,8

весно да ученик зна шта она значи. У погрешним преводима се наводе другачије специфичне операције (замени за *comprare*, *йовежи* за *souligne*), али и уопштене радње или писање (*йрејишии* за *ajoute*, *ујишиише* за *retrouve*). Посебно одступање представља упитна конструкција *да ли је* за глагол *indique*: ученик је можда схватио да треба означити *да ли је глагол у йрезентиу или имйерфектиу*. За глагол *comprète* јавља се и посуђеница истог корена *комйлейино*, која не означава да је ученик разумео очекивану операцију. Међу погрешним глаголским облицима издвајају се следеће ситуације: када је реч о 2. лицу множине императива и о инфинитиву (*заменише*, *завршииши*), највероватније ученици нису пажљиво прочитали или превели глаголе; употреба футура (*замениће*) може да означава и нераумевање очекиване операције.

Метајезички термини. За све термине постоје правилни и прихватљиви преводи (*реченица* за *phrase*, *глагол* за *verbe*, *имйерфекти* за *imparfait*), мада они не означавају увек прецизно разумевање значења. Уколико не разумеју граматички термин, ученици често уписују израз уопштеног значења (*реч* за *propos*, *речи* за *verbes*), посуђеницу са сличним обликом (*фраза* за *phrase*, *йасив* за *passé*) или преписују француску реч (*pluriel*). У појединим случајевима није извесно да ли је погрешан превод последица нераумевања или непажљивог читања (*инфинитив* за *imparfait*).

Предложак или корпус вежбања. Међу изразима који указују на разумевање, јављају се прецизни и контекстуално прихватљиви преводи (*йорогично сйадло* за *arbre généalogique*, *колоне* за *grille*). Искључиво правилни преводи постоје за речи са којима се ученици често сусрећу у настави (*йишиања* за *questions*, *йесма* за *chanson*). Погрешни преводи најчешће означавају предлошак или корпус вежбања (*даија йоља* за *arbre généalogique*, *йекси* за *grille*, *реченица* за

mots), а јављају се и посуђенице са сличним обликом (*ексйеримент* за *expression*).

Изрази за контекстуализацију вежбања. За питање *De quoi parle cette star de tennis*, постоји један тачан превод (*О чему йрича йениска звезда?*), док неправилни преводи указују на погрешно разумевање упитне конструкције (*Шта је са овом йениском звездом?*). Израз *souvenirs d'enfance* ниједном није правилно преведен, а у преводима се јављају посуђеница чије је значење погрешно у датом контексту (*сувенир*) и глагол који означава делатност у вези са предлошком (*йоїледај децу*).

Италијански језик

Тест се састоји од тринаест налога из наставне целине бр. 7 (*Settima unità*) у радној свесци. Сви налози садрже глаголе којима се захтевају рецептивне и продуктивне језичке активности, уочљиве или менталне операције, употреба језичких елемената. У четири налога наводе се по две радње, а у осталих девет по једна. Глагол *completa* употребљен је шест пута, глагол *scrivi/scriviamo* три пута, док су остали глаголи наведени по једанпут. У појединим налозима помињу се језички елементи, при чему се користе и граматички термини. По неколико пута се наводе корпус вежбања или предлошак, као и замишљена комуникативна ситуација или питање.

Табела 5. Италијански језик – оишије разумевање налога.

Број схваћених налога	Потпуно схваћени		И делимично схваћени	
	f	%	f	%
10–13	3	10,3	10	34,5
7–9	6	20,7	15	51,7
4–6	12	41,4	3	10,3
1–3	8	27,6	1	3,4

Просечна вредност потпуно схваћених налога износи 5,4, опсег је једанаест, а стандардна девијација 2,5. Око 10% ученика схватило је де-

сет и више налога, више од 60% спада у две средишње подгрупе (између четири и девет налога), док је мање од 30% разумело до три налога. Уколико се узму у обзир и делимично схваћени налози, просечан број повећава се на 8,8, док опсег и стандардна девијација остају приближно исти. Утростручен је број ученика са десет и више налога, у две средишње подгрупе број ученика остао је збирно исти, а у најслабијој подгрупи остао је само један ученик. Општи ниво разумевања може се сматрати релативно ниским, нарочито када се посматра пуно разумевање налога. Мада стандардна девијација није изразито висока, широк опсег скорова указује на разлике међу појединачним ученицима. Судаћи према просечном броју схваћених налога, између два одељења не постоје изразите разлике.

Када се разматра потпуно разумевање, примећује се да су најбоље схваћена три налога: налог бр. 10 састоји се од најчешће коришћеног глагола, који садрже и остала два налога; у налогу бр. 6 постоји још једна реч препознатљивог

облика и значења; налог бр. 11 је дужи, али садржи познату лексику. Када се узму у обзир и делимично схваћени налози, уочавају се добри резултати код још четири налога: налог бр. 1 садржи познату лексику, али и ређе коришћен глагол и додатно питање; у налогу бр. 2 постоји позната лексика, али и метајезички термини и додатно објашњење; налог бр. 3 је кратак, али садржи неразумљиве речи; налог бр. 7 је дугачак, а садржи најчешћи глагол и метајезичку терминологију са сличним обликом и значењем као у матерњем језику. Највише тешкоћа задавала су четири налога: налог бр. 8 садржи најчешће коришћен глагол и реченицу којом се дају смернице за писање; налог бр. 9 садржи најчешћи глагол, граматички термин и додатно објашњење; налог бр. 12 је кратак, али садржи непознату лексику; налог бр. 13 је дугачак, а садржи реченицу за контекстуализацију вежбе и смернице за писање састава. Изразито велика разлика између потпуног и делимичног разумевања запажа се код налога бр. 2 и 3, што значи да они садрже и препознатљиве и потпуно неразумљиве елементе.

Табела 6. Италијански језик – разумевање појединачних налоја.

Налози	Потпуно схваћени		И делимично схваћени	
	f	%	f	%
1. Ascolta i dialoghi. In quale luogo si trovano queste persone? Scegli la risposta corretta.	10	34,5	28	96,5
2. Collega i verbi nella colonna A con i nomi nella colonna B. A volte ci sono più possibilità.	3	10,3	29	100
3. Trova nel crucipuzzle 10 parole legate ai viaggi.	3	10,3	23	79,3
4. Scrivi delle frasi. Usa queste parole ed espressioni.	14	48,3	20	69
5. Ordina in gruppi le parole.	18	62,1	21	72,4
6. Completa il testo.	28	96,5	28	96,5
7. Completa il testo con il tempo adatto (presente, passato prossimo o futuro).	16	55,2	25	86,2
8. Completa. Da' alcuni consigli per usare meglio il tempo durante il viaggio.	4	13,8	6	20,7
9. Completa con l'articolo determinativo se necessario.	3	10,3	8	27,6
10. Completa.	26	89,7	26	89,7
11. Grazia scrive un'e-mail alla sua amica Loredana. Completa la sua lettera.	23	79,3	27	93,1
12. Forma delle coppie.	6	20,7	6	20,7
13. Scriviamo. Fra qualche giorno parti per le vacanze con la tua famiglia. Scrivi nella tua agenda le cose che ognuno di voi farà prima della partenza. Per esempio:	3	10,3	8	27,6

Разумевање појединачних компоненти

Глаголи. За све глаголе постоје разноврсни преводи који показују разумевање очекиване операције (*слушај, послушај, саслушај* за *ascolta*; *појуну, доврши, дојини* за *completa*; *користи, употреди, искористи* за *usa*). Додатни коментар даћемо у вези са два глагола: а) за глагол *usa* јављају се предлози *помоћу* и *уз*, који су прихватљиви јер повезују две реченице (*повежи реченице помоћу...*); б) израз *forma delle coppie* схваћен је и када се преводи једном речју (*повежи, сјој*). У погрешним преводима наводе се уопштене радње или писање (*да сјавимо, уради, прејини, најини*), као и погрешне специфичне операције (*подваји* за *completa*, *убаци* за *ordina*). Једном је употребљена посуђеница необичног облика (*форми* за *forma*), која не доказује разумевање очекиване операције. За глагол *da'* јавља се предлог *из*, где је могућ утицај хомонима (предлог *da*). Навођење погрешних глаголских облика (*преда да сјојимо, изаберије, користије*) вероватно означава непажљиво читање или превођење.

Метајезички термини. Правилни преводи указују на схватање термина са којима су се ученици сусретали у претходним фазама учења (*одређени члан* за *articolo determinativo*, *именице* за *nomi*, *футур* за *futuro*). Уколико не разумеју термин, ученици наводе изразе са уопштеним значењем (*глаголи, речи* за *nomi*; *речи* за *tempo*; *речи, примери* за *verbi*), са неадекватним значењем (*имена* за *nomi*) или са погрешним значењем (*глагол* за *nomi*). У два случаја наведене су посуђенице са неприхватљивим значењем (*артикул* за *articolo*, *темпо* за *tempo*). Неколико пута су задржани облици на циљном језику (*articolo determinativo, passato prossimo*), што не искључује разумевање, али га и не доказује.

Предложак и корпус вежбања. Правилни преводи најчешће указују на прецизно разумевање, с тим што се са већином израза ученици срећу често у настави (*дијалози* за *dialoghi*, *одговор* за *risposta*, *речи* за *parole*). Међу преводи-

ма који указују на неразумевanje јављају се следећа одступања: посуђенице сличног облика али другачијег значења (*којије* за *coppie*, *фразе* за *frasi*, *пароле* за *parole*), реч у изворном облику (*crucipuzzle*), погрешна значења (*својим речима* за *lettera*, *на линијама* за *parole*). У неколико случајева може се претпоставити да ученици оквирно разумеју дате речи, јер наводе семантички блиске изразе (*превозна средства* за *viaggi*, *у изражавању* за *espressioni*).

Контекстуализација вежбања. За реченицу *Fra qualche giorno parti per le vacanze*, постоји правилан превод (*За неколико дана идеш на путовање*) и више верзија у којима се примећују тешкоће са разумевањем свих делова (*поводи неколико дана, иди ћеш радије, кад идеш, иде ћеш ићи на одмор*). За питање *In quale luogo si trovano queste persone*, наведени су различити прихватљиви преводи (*У ком месту се налазе ове особе?*, *На којим местима се налазе ови људи?*), а тешкоће задају упитне речи, именице и глаголи (*На каквом месту се налазе ове особе?*, *Где се налазе ови људи?*, *У којој ситуацији је нека особа?*, *Ком месту припадају ови људи?*).

Немачки језик

Тест је састављен од двадесет налога (два наест у уџбенику и осам у радној свесци) из наставне целине бр. 3 (*Модул 8, Лекција 3*). Само осам налога садржи глаголе који од ученика експлицитно захтевају одређену радњу. Осим једног глагола у 2. лицу множине императива, сви остали су наведени у 2. лицу једине императива. Глаголима се налажу продуктивне језичке активности, ментална или уочљива операција. Глагол *ergänze* употребљен је два пута, а осталих шест по једанпут. У три налога наводи се језички садржај, у десет налога израда вежбе подстиче се питањима у вези са предлошком или корпусом. У неколико налога наводе се елементи замишљене комуникативне ситуације, док је у два налога подстицај за израду вежбе дат у виду недовршене реченице.

Табела 7. Немачки језик – оишије разумевање налоја.

Број схваћених налога	Потпуно схваћени		И делимично схваћени	
	f	%	f	%
19–20	0	0	0	0
16–18	0	0	6	30
13–15	0	0	6	30
10–12	9	45	2	10
7–9	4	20	3	15
4–6	5	25	3	15
1–3	2	10	0	0

Када је реч о потпуно схваћеним налозима, просечна вредност износи осам, опсег је дванаест, а стандардна девијација три. Нешто мање од 50% ученика схватило је десет и више налога, исти број ученика припада подгрупи између

четири и девет налога, док је 10% разумело до три налога. Када се узму у обзир и делимично схваћени налози, просечан број повећава се на 12,2, опсег на петнаест, а стандардна девијација на 4,7. Број ученика са десет и више схваћених налога расте на 70% (при чему је осам ученика разумело између тринаест и осамнаест налога), у подгрупи од четири до девет налога број ученика опада за 30%, а у најслабијој подгрупи није остао ниједан ученик. Општи ниво разумевања је задовољавајућ уколико се посматрају потпуно схваћени налози, а сасвим је добар када се узму у обзир и делимично схваћени налози. Опсег и стандардна девијација су високи, што указује на хетерогеност групе.

Ниједан налог нису разумели сви ученици, а осам налога схватило је 75% и више ученика. Код налога бр. 2, 3, 11, 16, 17, 18 и 19, који

Табела 8. Немачки језик – разумевање њојединачних налоја.

Налози	Потпуно схваћени		И делимично схваћени	
	f	%	f	%
1. Ein Gespräch unter Freundinnen.	5	25	10	50
2. Welche Adjektive passen zu wem?	12	60	15	75
3. Wie ist ...?	14	70	17	85
4. Thema: Kinder und Eltern. Diskutiert in der Klasse.	9	45	16	80
5. Wie versteht sich Mario mit seinen Freunden?	5	25	11	55
6. Wie leuten die Adjektive?	5	25	10	50
7. Streit mid den Eltern. Worum geht es?	0	0	11	55
8. Zum Textverständnis: Wer sagt was?	4	20	11	55
9. Was möchte die Interviewerin wissen? Was antworten die Schüler?	1	5	12	60
10. Ich weiß nicht ... Bilde Dialoge.	9	45	12	60
11. Ich möchte wissen ...	16	80	16	80
12. Du kannst es auch anders sagen!	2	10	4	20
13. Was sagt Anna? Wie sind diese Personen? Schreib Sätze wie im Beispiel.	6	30	10	50
14. Interview mit Julia: Wie ist das Verhältnis zu ihren Eltern?	7	35	10	50
15. Vergleiche die Personen.	2	10	4	20
16. Antworte frei.	15	75	16	80
17. Ergänze frei.	14	70	18	90
18. Verbinde die Sätze mit ob.	12	60	17	85
19. Ergänze.	14	70	15	75
20. Was möchte Timo wissen?	9	45	10	50

садрже од једне до пет речи, преовлађује потпуно разумевање. Сразмерно велик број ученика делимично је схватио налог бр. 4: препознатљива лексика олакшала је разумевање, али је доста ученика наводила погрешан број именица или изостављала поједине речи. Од поменутих осам налога, пет садржи глагол којим се налаже конкретна операција. Најслабије су схваћени налози бр. 12 и 15, који су релативно кратки, али садрже непознату лексику. Посебан коментар заслужују још два налога, која су схваћена делимично: у налогу бр. 7 тешкоћу је задавала упитна реч, а у налогу бр. 9 глагол у инфинитиву.

Разумевање појединачних композиција

Глаголи. Тачни преводи указују на мање или више прецизно разумевање значења, с тим што се за глагол који се често користи у настави (*schreib*) јављају само правилни и прихватљиви преводи. Уколико не разумеју дати глагол, ученици најчешће наводе писање или неку уопштenu радњу (*напиши* за *antworte*; *напиши*, *направи* за *verbinde*), али и другачије специфичне операције (*допуну* за *ergänze*, *почини* за *verbinde*). Погрешна употребна инфинитива и 1. лица множине или једнине императива (*напиши*, *дисккусију*), највероватније је последица непажљивог читања. Навођење именице или глагола у презенту (*дисккусија*, *расправљају*) може да означава неразумевanje очекиване операције.

Тема или комуникативна ситуација. За све четири реченице постоје правилни преводи који указују на разумевање (*Интервју са Јулијом* за *Interview mit Julia*, *Тема: деца и родитељи* за *Thema: Kinder und Eltern*). У преводу реченице *Ein Gespräch unter Freundinnen*, уместо именице често се користи глагол који означава операцију у изради вежбе (*Разговарај са пријатељима*, *Причај са групом*). Неправилан превод треће реченице (*Сада су родитељи*) највероватније је резултат омашке у писању или погрешног преписивања од другог ученика.

Циљ вежбе. Осим што тачни преводи указују на разумевање исказа (*За разумевање текста* за *Zum Textverständnis*), у погрешним преводима учестало се јављају глаголи који означавају операцију у изради вежбања (*Повежи питања и одговоре*, *Повежи оно што се слаже из текста*, *Поновите питање и реците*).

Недовршене реченице. За обе реченице (*Ich weiß nicht...*, *Ich möchte wissen...*) постоје правилни преводи који указују на разумевање (*Не знам*, *Волела бих да знам*, *Хоћу да знам*). У погрешним преводима јављају се глаголи који означавају операцију у изради вежбања (*Направи реченице са „не знам“*, *Изради дијалога*).

Узвична реченица. Осим превода који указују на прецизно разумевање исказа (*То можеш да кажеш и на други начин!* за *Du kannst es auch anders sagen!*), јављају се и реченице у којима се поједине речи изостављају или погрешно преводе (*Можеш слободно да кажеш!*, *Сада можеш да одговараш!*, *Ти умеш да кажеш!*); у преводу *Реци на други начин!* уочава се употреба глагола у заповедном начину.

Питања. За сва питања постоје разноврсни преводи који потврђују разумевање, с тим што се често јављају омашке у роду и броју именица и употреба погрешног глаголског времена (*Који одговара коме?* за *Welche Adjektive passen zu wem?*; *Ко је рекао то?*, *Ко то каже?* за *Wer sagt was?*; *Шта жели Тимо да зна?*, *Шта је хтео Тимо знати?* за *Was möchte Timo wissen?*). Међу погрешним преводима јавља се изостављање и погрешно превођење глагола и упитних речи (*Шта Тимо жели?* за *Was möchte Timo wissen?*, *Шта је репортерка питала?* за *Was möchte die Interviewerin wissen?*), а понекад се употребљава и императив (*Доуни шта Тимо жели да зна*, *Реши дају укривеницу*).

Шпански језик

Тест је састављен од једанаест налога из наставне целине бр. 8 (*Sección 8*) у радној свес-

ци. Десет налога садржи глаголе који означавају продуктивну језичку активност, уочљиву или менталну операцију, ангажовање маште, употребу језичких садржаја. У четири налога наводе се по два глагола, док се у осталима налаже по једна операција. По четири пута употребљени су глаголи *completa* и *escribe*, глагол *imagina* јавља се два пута, а остали глаголи заступљени су по једном. У појединим налозима помињу се језички елементи, при чему се користе и метајезички термини (најчешће *футур*). У појединим налозима наводи се предложак, за контекстуализацију се користе реченице у императивном модалитету, а у три налога постоје питања којима се усмерава писање састава.

Табела 9. Шпански језик – ошшће разумевање налога.

Број схваћених налога	Потпуно схваћени		И делимично схваћени	
	f	%	f	%
10–11	5	10,6	20	42,6
7–9	16	34	11	23,4
4–6	16	34	12	25,5
1–3	10	21,3	4	8,5

Просечна вредност потпуно схваћених налога је шест, опсег износи десет, а стандардна девијација 2,7. Само 10% ученика разумело је десет или једанаест налога, две средишње подгрупе (од четири до девет налога) обухватају скоро 70% ученика, а више од 20% разумело је до три налога. Када се узму у обзир и делимично схваћени налози, просечна вредност расте на осам, док опсег и стандардна девијација остају веома слични. Број ученика са десет и једанаест налога је четворостручен; у осталим подгрупама број се смањује, што је посебно изражено у најслабијој групи (до три налога схватило је мање од 10% ученика). Општи ниво разумевања не може се сматрати високим, али је већина ученика израдила тест пре краја школског часа. Мада опсег и стандардна девијација указују на мању хетерогеност ове групе испитаника, разли-

ка између два одељења је велика: просечна вредност потпуно и делимично схваћених налога износи 9,5 наспрам 6,6.

Ниједан налог нису разумели сви ученици, али је око 90% разумело три налога: налог бр. 1 садржи учестали глагол и препознатљиву лексику, а увид у корпус олакшава разумевање; налог бр. 4 формулисан је исто као налог бр. 1, само што не садржи упућивање на пример; налог бр. 7 састављен је од једне речи, чијем разумевању потенцијално доприноси корпус вежбања. Најслабије су преведена четири дугачка и сложена налога: у налогу бр. 8 поменуте су две операције, предложак, језички садржаји и део корпуса, као и граматички термини; налози бр. 6 и 11 садрже по два налога у ужем смислу и питања за усмеравање писане продукције; у налогу бр. 3, који је релативно кратак, помиње се предложак или корпус.

Разумевање њојединачних комѝоненшш

Глаголи. Међу изразима који одражавају разумевање, постоје прецизни и прихватљиви преводи (*ѝоѝуни*, *убаѝи* за *completa*, *ѝронађи* за *busca*, *корисѝеђи* за *usando*). Јављају се и посуђенице за које се не може тврдити да их ученици разумеју (*ѝтрансформѝи* за *transforma*). У случају неразумевања, ученици прибегавају глаголима који означавају писање или уопштену операцију (*наѝѝѝи*, *урађи* за *completa*; *наѝѝѝи*, *реѝи* за *transforma*), али се јављају и другачије операције (*ѝоѝуни* за *escribe*, *објасни* за *relaciona*). За глагол *busca* наводи се радња са другачијим значењем (*ѝрађи*, *ѝоѝрађи*), што не мора да значи да ученик не разуме шта се у вежби захтева. На неразумевање указују именице (*слика* према *imagen*) и транскрибоване речи (*ѝтрансформа*). Што се тиче погрешних облика, инфинитив се највероватније наводи омашком (*ѝоѝуниѝѝи*, *ѝовезаѝѝи*), док глаголски придев и прилог могу да означавају и неразумевање очекиване операције (*ѝрађеђи*, *наѝисано*).

Табела 10. Шпански језик – разумевање појединачних налоја.

Налози	Потпуно схваћени		И делимично схваћени	
	f	%	f	%
1. Completa con las formas correctas de futuro, según el ejemplo.	43	91,5	44	93,6
2. ¿Cómo imaginas a tus amigos y a tus vecinos en el futuro?	37	78,7	39	83
3. Completa el pronóstico del tiempo.	27	57,4	29	61,7
4. Completa con las formas correctas de futuro.	41	87,2	43	91,5
5. Escribe las promesas de estas personas, usando el futuro.	24	51,1	32	68,1
6. Imagina que un extraterrestre viene a visitarte. ¿Donde lo llevarás? ¿Qué le enseñaras? ¿Qué haréis juntos? Escribe tu historia...	8	17	23	48,9
7. Relaciona.	41	87,2	41	87,2
8. Sopa de letras: busca los verbos relacionados con los sustantivos. Escríbelos al lado.	7	14,9	22	46,8
9. Transforma los verbos subrayados en futuro.	21	44,7	34	72,3
10. Completa con tarde, temprano, antes, despues, siempre, nunca.	27	57,4	37	78,7
11. ¡Los extraterrestres van de camino a la Tierra! Imagina y escribe los planes que tienen en nuestro planeta. ¿Qué es lo que visitarán? ¿Qué comerán? ¿Qué harán? Cómo les recibirán los humanos?	9	19,1	29	61,7

Метајезички термини. Осим превода који означавају разумевање (*фуџур* за *futuro*, *илајоли* за *verbos*, *именице* за *sustantivos*), треба приметити да се термин *фуџур* помиње и када шпанска реч не представља граматички термин. Услед не-разумевања најчешће се наводи погрешан метајезички израз (*џридеви* за *verbos*), али и корпус вежбања (*линије* за *sustantivos*).

Контекстуализација вежбања. За реченицу (*Imagina*) *que un extraterrestre viene a visitarte* постоје разноврсни тачни преводи, али се у појединим случајевима наводи погрешно глаголско време, изоставља заменица у служби објекта или додаје именица (*да ванземаљац долази да ње џосеџи*, *да је један ванземаљац дошао у џосеџу*, *да један ванземаљац џосеџи Земљу*, *ванземаљце који су нас џосеџили*). У две реченице постоје одступања код глагола и именице (*како ванземаљци живе*, *да долази неки сџранац да ње џосеџи*). У налогу *¡Los extraterrestres van de camino a la Tierra!* такође постоје прихватљиви преводи у којима се понекад наводи погрешно глаголско време (*Ванземаљци су дошли у џосеџу Земљи!*,

Ванземаљци ће доћи на џуџ Земље!). У погрешним преводима значење исказа је измењено упркос разумевању појединих делова (*Замисли ванземаљце ван џланеџе Земље*, *ванземаљци су дошли са џуџа на Земљу!*).

Очекивана писана продукција. За реченицу (*Escribe*) *las promesas de estas personas* постоје само прихватљиви преводи: *одећања ових особа*. За израз (*Escribe*) *tu historia* постоје правилни преводи, али се чешће наводи непримерено значење (*istoria* за *исџорија*). Реченица (*Imagina*) *y escribe los planes que tienen en nuestro planeta* преведена је на различите начине (*џланове које имају на/о/у нашој џланеџи/на нашој Земљи*), а у неприхватљивим преводима погрешно су схваћени субјекат релативне реченице, глагол и присвојни придев (*џланове које имамо на нашој џланеџи*, *које џланове имаи о нашој џланеџи*, *џланове које има наша џланеџа*, *како изџледају њихове џланеџе*).

Питања за усмеравање писане продукције. За сва питања постоје преводи који означавају мање или више прецизно разумевање (*Како замислиши џвоје друџове и комиџе у бу-*

guyhnos̃iiu? за *¿Cómo imaginas a tus amigos y a tus vecinos en el futuro?*, *Gde heš iā vodĩiiu?* за *¿Donde lo llevarás?*). У нетачним преводима ученици су погрешно разумели значење глагола, упитних речи и глаголске облике (*Gde ūada kišša?* за *¿Donde lo llevarás?*, *Ko je jeo?* за *¿Qué comerán?*, *Gde vodiš svoje drũove u budũhnos̃iiu?* за *¿Cómo imaginas a tus amigos y a tus vecinos en el futuro?*). Понекад се наводи глагол који означава операцију у изради вежбе: *Oĩiishi t̃ivoje ūrĩjaj̃eše u susede u budũhnos̃iiu*, *Следеће т̃екст̃иве ūредаци у фу̃шур*, *Појуну следеће ūримере временом*.

Тумачење резултата

Тестови из истраживања обухватају осамдесет налога у уџбеницима за пет страних језика. Без обзира на бројност и разноврсност, међу налозима постоје структурне сличности: готово сви налози садрже глаголе којима се захтевају операције у учењу; у свим уџбеницима устаљено се налажу писана рецепција и продукција, менталне операције и делатности са уочљивим резултатом, а најчешће се захтевају допуњавање или неки вид писања; често се наводе језички садржаји, корпус вежбања или предлојак, а понекад се помиње замишљена комуникативна ситуација. Значајне структурне разлике уочене су у уџбенику за немачки језик, где се знатно ређе наводе глаголи који указују на очекивану операцију.

Тестирање показује да су налози сасвим добро схваћени у уџбенику за енглески језик, да је разумевање релативно добро у уџбенику за немачки, а да је у уџбеницима за остале језике ниво разумевања веома низак. Резултати су посебно слаби уколико се као критеријум успешности постави пуно разумевање налога. У свим подгрупама степен разумевања је знатно виши када се узму у обзир и делимично схваћени налози; то указује на чињеницу да су ученици који добро схватају налоге имали тешкоћа са поједи-

ним деловима, а да су и најслабији ученици успели да схвате неке делове. У сагласности са изнетом претпоставком, ученици начелно најлакше разумеју кратке налоге, а најтеже схватају дугачке и структурно сложене исказе. Добро су схваћени и налози који садрже учестале глаголе и речи са сличним обликом у матерњем језику, а неразумљиви су налози у којима се наводе метајезички термини, ретко коришћена лексика и реченице за контекстуализацију вежбе.

Када је реч о појединачним компонентама налога, посебно важним сматрамо разумевање глагола. Анализа превода указује на логичну чињеницу наведену као претпоставка у истраживању: што се један захтев чешће понавља у уџбеницима или у настави уопште, утолико га ученици лакше схватају. Наше је мишљење да ученици често насумично преводе глаголе, али се примећује и примена посебне стратегије: навођење уопштене радње или писања. У појединим случајевима даје се превод речи која на страном језику има сличан облик као наведени глагол, што говори да ученици или нису разумели очекивану операцију или нису пажљиво протумачили налог. Уместо 2. лица једнине императива, уписује се 2. лице множине императива или инфинитив, што се, по нашем мишљењу, дешава најчешће због непажљивог тумачења. Када се наводи глагол у будућем или прошлом времену, може се претпоставити да ученик није разумео захтев.

За остале компоненте (језичке садржаје, корпус вежбања, предлојак) постоје такође правилни и неправилни преводи, с тим што се јављају грешке у броју именице. Посебно је спорно схватање метајезичких термина: они се често наводе у изворном облику, а и употреба израза на српском језику не значи да ученици прецизно разумеју значење. Осим насумичног писања, у погрешним преводима уочава се навођење израза са уопштеним значењем (на пример, *реч*), као и употреба посуђенице са сличним обликом

али непримереним значењем. Уместо именице понекад се наводи глагол у императиву, што се најчешће дешава када уз вежбу није дат експлицитни налог. Сматрамо да је и у овом случају реч о примени посебне стратегије: уколико нису сигурни у значење израза, ученици наводе оно што се уобичајено јавља у налозима, а то је очекивана операција.

За анализу су најсложенији изрази којима се контекстуализује вежбање или усмерава писање. Мада је понекад тешко раздвојити тачне и нетачне преводе, извесно је да ти изрази ученицима задају знатне тешкоће у разумевању. На основу резултата теста, може се наслутити да им ученици не посвећују довољно времена или да их потпуно занемарују. Разлог може бити неразумљивост, али и то што ученици сматрају да они нису битни за обављање операције.

Закључак

Иако имамо у виду да испитивање није извршено на репрезентативном узорку и да превођење није потпуно поуздан начин да се провери разумевање, сматрамо да је могуће извести неколико закључака. На основу квантитативне анализе може се закључити следеће: а) у настави страних језика ученици недовољно добро схватају налоге којима се усмерава израда вежбања; б) сразмерно мали број ученика разуме налоге у потпуности, без обзира на дужину и сложеност; в) већина ученика разуме само одређене налоге и делове појединих налога; г) знатан број ученика не схвата налоге или схвата само једноставне и устаљене исказе. Разумевање је изненађујуће слабо, с обзиром на чињеницу да је реч о трећој и седмој години учења и о уџбеничким серијама коришћеним у претходним разредима. Квалитативна анализа омогућује да се изнесу и додатне тврдње: а) све компоненте налога могу да задају тешкоће у разумевању; б) ученици не тумаче пажљиво све елементе налога; в) у случају не-

разумевања ученици се служе различитим компензационим стратегијама.

Такви резултати могу се протумачити укрштеним утицајем неколико чинилаца: а) при изради или адаптацији уџбеника аутори не воде довољно рачуна о томе да налози буду примерени узрасту корисника и реалном нивоу њихових језичких компетенција; б) ученици ретко читају налоге, а често интуитивно тумаче очекиване операције (ову претпоставку поткрепљује чињеница да они који имају увид у корпус вежбања не показују боље разумевање); в) наставници не развијају код ученика навику да пажљиво читају и тумаче инструкције за израду вежби.

Имајући у виду поменуте разлоге, могуће је дати неколико смерница за третман налога при изради уџбеника и током процеса наставе и учења. У вези са првим аспектом навешћемо конструкцијска решења у објављеним уџбеницима за стране језике. Један од начина да се олакша разумевање јесте комбиновање налога на циљном језику (Л2) и на матерњем језику ученика (Л1). У спровођењу таквог поступка примењују се следеће варијанте: у првом нивоу уџбеничке серије налози се пишу на Л1, док се у наредним нивоима они дају на Л2; уз сва вежбања у уџбенику или радној свесци налози су дати и на Л1 и на Л2; уз вежбања се дају налози на Л2, а у прилогу на крају уџбеника сви налози су преведени на Л1. Друга могућност јесте да се користи сведен број једноставних налога, у којима се помиње само језичка активност или очекивана операција. Најзад, разумевање се може олакшати тако што се уз вербалне налоге дају пиктограми који визуелно дочаравају очекивану језичку активност или операцију у изради вежбања.

Будући да не постоји конструкцијско решење које би обезбедило пажљиво читање и правилно тумачење, још је значајнији третман налога у наставној пракси. Потребно је да наставник плански и континуирано потпомаже и проверава разумевање налога: на почетном ни-

воу проверу би требало обављати при изради сваке вежбе, а у наредним стадијумима у вези са потенцијално неразумљивим исказима. Осим тога, упутно је да наставник разрађује посебна вежбања помоћу којих би се ученици упознали са одликама налога, а које би се реализовале на почетку рада са уџбеником и у одређеним фазама наставног процеса (Zakhartchouk, 2005: 76). Такве активности могле би да обухвате сплет разноврсних наставних техника: проналажење најчешће коришћеног глагола у уџбенику или у наставној целини; повезивање језичких елемената из налога са садржајима наведеним у синоптичкој табели; трансформација глаголских облика; спаривање налога и корпуса вежбања; израда пиктограма за поједине врсте налога итд. Поменуте вежбе и њима сличне олакшале би опште разумевање налога, а истовремено

би послужиле за увежбавање језичко-комуникативних садржаја.

Најзад, треба истаћи да је разумевање уџбеничких налога веома важан, али не и једини аспект активности у настави страних језика. Мада резултати указују на знатне тешкоће у разумевању, остаје отворено питање у којој мери схватање налога олакшава израду активности и колико неразумевање налога отежава израду. Значај овог питања очигледан је када се има у виду да се у савременој настави примењују све разноврсније технике, што за последицу има усложњавање налога. Наведена недоумица имплицира могућност да при изради активности ученици ангажују, свесно или несвесно, различите когнитивне стратегије. Испитивање тих стратегија расветлило би неке од суштинских проблема у учењу страних језика и знатно унапредило глотодидактичку теорију и праксу.

Литература

- Bim, I. L. (1981). Кључевые проблемы теории учебника: структура и содержание. In: Trušina, L. B. (Sost). *Soderžanie i struktura učebnika ruskogo jezika kak inostrannogo*. Moskva: Izdatel'stvo „Ruskiy jazyk“.
- Blin, B. (2009). Polyphonie des discours d'enseignement/apprentissage. Étude d'une interaction à trois voix : enseignant, apprenants et auteurs de manuels de langue. *Discours et Sociétés* [en ligne], 3. Perspectives croisées sur le dialogue, 29. juillet 2009. Posećeno 4.10.2014. na: <http://www.revue-signes.info/document.php?id=1158>.
- Cordier-Gauthier, C. (1999). *Essai de caractérisation du discours du manuel de français langue seconde et étrangère. Parcours à travers les manuels utilisés au Canada (1970–1975). Repérage et description de leurs éléments constitutifs* (thèse de doctorat). Montpellier: Université Paul Valéry.
- Cuq, J.-P. (Dir.). (2003). *Dictionnaire de didactique du français langue étrangère et seconde*. Paris: CLE International/S.E.J.E.R.
- Cuq, J.-P. et Gruca, I. (2003). *Cours de didactique du français langue étrangère et seconde*. Grenoble: Presses Universitaires de Grenoble.
- Gerard, F.-M. et Roegiers, X. (2003). *Des manuels scolaires pour apprendre. Concevoir, évaluer, utiliser*. Bruxelles: De Boeck.
- Ivić, I., Pešikan, A. i Antić, S. (2008). *Vodič za dobar udžbenik. Opšti standardi kvaliteta udžbenika*. Novi Sad: Platoneum.
- Končarević, K. (2002). *Savremeni udžbenik stranog – ruskog jezika. Struktura i sadržaj*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Littlejohn, A. (1998). The analysis of language teaching materials: inside the Trojan Horse. In: Tomlinson, B. (Ed.). *Materials development in language teaching* (190–216). Cambridge: Cambridge University Press.
- Meirieu, P. (1987). *Les devoirs à la maison*. Paris: Syros.

- Meirieu, P. (1989). *Enseigner, scénario pour un métier nouveau*. Paris: ESF.
- Mikić, J. (2014). *Korelacija udžbenika i programa u nastavi stranih jezika u osnovnim školama Srbije* (doktorska disertacija). Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet.
- Plut, D. (Ur.) (2007). *Kvalitet udžbenika za mlađi školski uzrast*. Beograd: Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta.
- Raynal, F. et Rieunier, A. (1997). *Pédagogie: dictionnaire des concepts clés. Apprentissages, formations, psychologie cognitive*. Paris: ESF.
- Raičević, V. (2011). *Rečnik lingvodidaktičke terminologije*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Verdelhan-Bourgade, M. (2002). Le manuel comme discours de scolarisation. *Ela. Études de linguistique appliquée*. 1/2002 (125), 37–52. Posećeno 4.10.2014. na: <http://www.cairn.info/revue-ela-2002-1-page-37.htm>.
- Vučo, J. (2003). *Ogledi iz lingvistike*. Podgorica: Univerzitet Crne Gore.
- Zakhartchouk, J.-M. (2005). Quelques pistes pour « enseigner » la lecture des consignes. *Formation et pratiques d'enseignement en question*, 1, 71–80. Posećeno 4.10.2014. na: http://www.revuedeshep.ch/site-fpeq/Site_FPEQ/1_files/2005-1-Zakhartchouk.pdf.

Користићени уџбеници

- Blatešić, A., Stojković, J. i Zavišin, K. (2009). *Amici 3. Italijanski jezik za 7. razred osnovne škole. Treća godina učenja. Radna sveska*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Hutchinson, T. and Edwards, L. (2009). *Project 4. Workbook with CD-ROM*. Oxford: Oxford University Press.
- Mota, Đ. i Boos, D. (2011). *Wir 3. Nemački jezik za 7. razred osnovne škole. Udžbenik za treću godinu učenja*. Beograd: Klett.
- Mota, Đ. i Boos, D. (2011). *Wir 3. Nemački jezik za 7. razred osnovne škole. Radna sveska za treću godinu učenja*. Beograd: Klett.
- Pejović, A. i Andrijević, M. (2011). *¿Hablamos? 3. Španski jezik za 7. razred osnovne škole. Treća godina učenja. Radna sveska*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Saracibar, I., Pastor, D., Martin, C. et Butzbach, M. (2011). *Junior Plus 3. Francuski jezik za 7. i 8. razred osnovne škole. Radna sveska*. Beograd: Data Status.

Summary

In teaching foreign languages, understanding course book requirements needs special attention, because a problem can appear not only because of interpreting implicit messages, but also because of understanding explicitly stated requirements. In the empirical research, by the method of testing, it has been examined in which extent the students understand requirements in primary school course books for five foreign languages: English, French, Italian, German and Spanish. Results show that, apart from English, as the first foreign language, comprehension of requirements is unsatisfactory, and these difficulties in understanding appear because of inappropriate requirements for language competencies of students and because of inattentive reading and interpreting. In the paper, we stated possible reasons of insufficient understanding, and based on this there were some basic directions for treating requirements for completing or adapting the course book resource pack, as well as during the process of teaching and learning.

Key words: *learning, teaching foreign languages, course book, course book, requirements, understanding requirements*